

Derúvel Budapest legsötétebb évében

Heltai Jenő, miközben a világ, világa összeomlott körülötte, nem veszítette el derűs kedélyét és urbánus-ironikus karakterét, ez a kettősség teszi egészen sajátossá a Bálint András által feldolgozott, egyelőre kiadatlan naplóját.

Pincenapló, Emberszag, A pokol tornácán, Kis könyv haldoklásunk emlékére, Az elsodort ország. Az 1944–45-ös évről, benne többnyire Budapest frontvárossá válásáról és ostromáról szóló könyvek címei a legnagyobb magyar íróktól, Kassáktól, Nagy Lajostól, Szép Ernőtől, Fenyő Miksától. Ehhez jöhet még, mondjuk, Vas István Márciustól márciusig című verses naplója a híres zárósorokkal: „Pest felszabadult romjai / Jaj, nem tudok ujjongani.”

Megőrizte a jó kedélyét
Országos Széchényi Könyvtár – Digitális Képtár

Ez volt az az év, amely – iszonyú szenvedések áradatában és szó szerint – megsemmisítette a magyar vidék zsidóságát, az ország fővárosát, és végül a régi

Magyarországot minden bűnével és kevés erényével együtt. Ebben az évben, alig néhány hét eltéréssel halt éhen ebben a szerencsétlen sorsú városban két író is: a legnagyobb magyar pamfletista, az elsősorban antiszemitizmusáról és nem éleslátásáról és humoráról ismert Szabó Dezső és ellenfele, az asszimiláns zsidó géniusz, Szomory Dezső is.

És itt írta naplóját egy elmúlt és végképp elhamvadni készülő korszak hetvenen túli túlélője, a derűs polgár, a népszerű és a magas irodalom határvidékén inkább innen járó Heltai Jenő is, e fiatal nagyváros öntudatosodásának egyik legjellegzetesebb alakja. Járt a csillagos házakat, az óvóhelyeket és még a Gestapót is megjárta ugyanazzal a törhetetlen, finoman gúnyos humorral szemlélve az egekre csapó tébolyt, ahogyan addig is szemlélődött. Új, eddig nem hallott tanúja ő a Budapest elleni, majdnem sikeres gyilkossági kísérletnek. Heltainak viszonylagos szerencséje volt, bujkálásai nem zúdítottak rá az elviselhetőnél több kint, volt esélye önmagához hútnak maradni.

Hétszáz oldalas naplóját, amely a német megszállás körüli időkben indul, Heltai családja, örökösei adták oda Bálint Andrásnak, akit az író Naftalin című művének színpadra állításakor ismertek meg. A színész régi kedvence a pesti irodalmi nyelv megalkotásában fontos szerepet játszó, játékos versek költője, akit azonnal elbűvölt a szöveg. „Rögtön megszerettem, remek mondatokat és gondolatokat találtam benne, még ha sokat kellett is húzni, mint a naplót általában, ezt is megterhelték kicsit a különböző események felsorolásai, az alkalmi pletykák, hallomások, politikai kommentárok.”

A szöveggönyvet – meséli a rendező, Deák Krisztina – Bálint András állította össze, ezután kezdődött a házaspár közös munkája, amelynek a Radnóti Színházban nemrég debütált Heltai-est az eredménye. A János vitéz (a daljáték szöveggönyvét Heltai írta) mint az előadóesten átnyúló vezérmotívum viszont Deák ötlete volt.

A daljáték, amely nem igazán állt közel A néma levente és a kis Kató-versek szerzőjéhez, végigkísérte a 44–45-ös évet: emiatt mentesítették rövid időre zsidó származásának jogkövetkezményei alól, ez szólt a rádióban, amikor ő már nem hallhatta volna, mivel rádiókészülékét be kellett volna szolgáltatnia, ezt

köszönhette Petőfi Sándor nevű „strómanjának”, mint maga mondja. Ez a két „becsületes, jó magyar név”, a Petőfié és a Kukorica Jancsié fűzte őt végig a magyarsághoz, ezt nem merték tőle megtagadni. A híres betétdalokat Darvas Ferenc vezeti elő a Heltaiét közelítő, virtuóz játékossággal.

Önirónia az éjsötét korban
Kallos Bea / MTI

„Önirónia, humor, báj, bölcsesség” – ebben a tónusban mesél Bálint szerint Heltai erről az éjsötét esztendőről, a nézőt éreztetve hullámzik a nevetés időről időre, és nem csak akkor, amikor a naplóíró visszaréved régi életére.

A naplót lapozgatva még egy szintén publikálatlan verset is talált Bálint, amelynek címzettje Tatjana, a városba érkező orosz katonalány. Ez és némely részletek talán nyomtatásba kerülhetnek nemsokára, de a teljes naplót egyelőre nem akarja kiadni a család. E haldoklásunk emlékére írt, sajátos perspektívájú munka most csak a Radnóti színpadán hozzáférhető.